

IVANA IVANČIĆ*

**OBRADBA NASTAVNE JEDINICE PISANJA VELIKOGA I
MALOGA POČETNOGA SLOVA**

Umijeće pravopisnoga pisanja velikoga i maloga početnoga slova obiluje pravilima koja se obično uče napamet. Jesu li pravila zaista namijenjena učenju napamet ili nam pomažu promatrati, razlikovati i zaključivati kako bismo shvatili svrhu i razlog njihova nastajanja? U metodičkoj jedinici pisanje velikoga i maloga početnoga slova, pokušat će se pomnim zapažanjem doći do pravila i tako iz znati primjenjivati u praksi. Vrijednost svladavanja ovoga znanja nakon abecede polazna je točka pravopisa radi točne pisane komunikacije.

Umijeće pravopisnoga pisanja velikoga i maloga početnoga slova nakon abecede prvo je i osnovno pravilo hrvatskoga pravopisa koje bi trebao usvojiti i naučiti svaki učenik, što znači, razumjeti razlog pisanja velikoga i maloga početnoga slova. Poznavanje pravopisa, a izrazito prepoznavanja i obilježavanja velikoga i maloga početnoga slova, pripada temeljnim znanjima dobrog pisanja u pisanoj komunikaciji, koja osiguravaju pravilno prenošenje informacija pisanim putem i tim informacijama.

To znanje ukazuje na razliku određenih značenja pojmova i imena. Budući da razlike postoje mora ih se uvažavati kako se ne bi unosila pomutnja među vrijednostima, imenima, naslovima, počastima i drugom. Ovo su samo neka od objašnjenja koja se mogu, kroz različita interaktivna pitanja na satu, objasniti i osvijestiti njihovu vrijednost učenicima. Glasser u knjizi *Nastavnik u kvalitetnoj školi, 1999.* navodi da je zadaća nastavnika objasniti i naglasiti učenicima vrijednost onoga što se od njih traži. Potvrdu za takvo razmišljanje pronalazimo (prema Dryden – Vos) u knjizi *Revolucija u učenju, 2001.*, gdje kažu da je najveća čovjekova imovina prilikom učenja pozitivan stav. Pozitivan stav ostvarit ćemo samo znanjem o vrijednosti gradiva koje nam koristi za ostvarenje humanističke kulture življenje. Objašnjenjima uz slike i uz ostala pomagala, zašto i zbog čega što učimo, bez obzira na uzrast učenika, postizemo njihovu spremnost za rad i učenje te njihovu primjenu.

Podsjetimo se također na uvijek važeća Težakova načela nastave hrvatskoga jezika i književnosti od kojih možemo u ovoj situaciji izdvojiti tri najprimjerenija: načelo opće naobrazbe i stručnosti, načelo odgojnosti i načelo književnoga jezika.

Kod načela opće naobrazbe i stručnosti sama riječ *opće* ukazuje na ukupnost nečega, na znanja koja se odnose na sve zajedničko, što ponovno ukazuje da je pravilno pisanje još jednom potvrđena polazna točka pismenosti.

Načelo odgojnosti ukazuje na rast u znanjima do perfekcije i na prvi korak uočavanja svjesnoga prihvaćanja, učenja vježbanja i vlastite uporabe.

* Ivana Ivančić, prof., Srednjoškolski đачki dom Osijek

Načelo književnoga jezika ukazuje na važnost, stručnost i ovladanost u tom području.

Ovim načelima dopunjujemo Glasserovu misao o svrsishodnosti određenoga gradiva kao zajedničke osnove za prepoznavanje i sporazumijevanje.

IZVEDBA NASTAVNE JEDINICE

UKLJUČIVANJE UČENIKA U RAD

Uvod u nastavnu jedinicu i objašnjenje zašto se ona uči možemo izvesti na način da napišemo na ploču jednostavnu rečenicu pisanu početnim slovima: „moje je ime ivana ivančić.“ Kod ovako napisane rečenice za očekivati je reakciju učenika koja će nam biti upućena kritikom i upozorenjem da rečenicu nismo točno napisali. Iz takvih reakcija nastavnik će prepoznati dovoljno razloga da svoja sljedeća pitanja upućena učenicima započne upitnom riječju: „zašto“. Kao što kod problema zna nastati diskusija, tako će nam se to dogoditi i ovdje. Ne propustimo stoga priliku da saznamo od učenika njihovo postojeće znanje, razloge i objašnjenja zašto se što i kako piše te osobni dodatak objašnjenja zašto se ova pravila uče, jer nam samo detaljne informacije ukazuju na polaznu točku od koje trebamo krenuti s podučavanjem. Iz toga slijedi najava nastavne teme koju kanimo obraditi *Pisanje velikoga i maloga početnoga slova* i zapisujemo naslov na ploču, a učenici ga prepisuju u svoje bilježnice.

ANALIZA METODIČKE JEDINICE

VJEŽBA BR. 1

Pokušajmo prvo s učenicima razraditi pojam pravila. S tim se pojmom susrećemo cijeloga života i može se reći da postoji jedna iskrivljena slika ovoga pojma u govornome jeziku te mu se pokušava trivijalizirati i obezvrijediti značenje. „Pravilo je stalno, čvrsto, nepromjenljivo, uzajamno odnos kakvih pojava u kojem dolazi do izražaja određena zakonitost“ (Anić, 1998.) „Pravilo je ono što a) odgovara stvarnosti, istinito, ispravno, (zaključak), b) kakav odgovara potrebama; (Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2002.).“

Kao što samo tumačenje ove riječi kaže „u kojem dolazi do izražaja određena zakonitost“; znači, pravilo je posljedica promatranja sila i detalja koji nas uzajamnom uzročno-posljedičnom vezom dovode do zaključka, odnosno do pravila, a ono nas vodi svojoj vrijednosti i svrsi.

Da bismo došli do pravila, treba gledati u predmete koje imenujemo i razlikovati ih prema vrijednostima i kriterijima. Iz toga proizlazi konstatacija da pravila ne moramo učiti napamet, nego detaljno razlikovati sile i detalje s kojima ćemo uočiti i pravilo i doživjeti ono što je pravilno i čemu ono služi. Stoga pravilo označuje kompletnu sliku o vrijednostima pojmova i činjenica. Sve je oko nas puno pravila i ponekad ta pravila iščitavamo iz samih simbola. Primjerice, učenicima možemo objasniti pravilo boja na semaforu i zatražiti da protumače što označava svaka boja i što bi se dogodilo da ne postupimo u

skladu s pravilom. Za prezentaciju takvoga primjera / vježbe možemo napraviti jedan papirnati semafor i izložiti ga na ploči.

Crvena boja označava STOP, zaustavljanje.

Žuta boja označava, pripremu pred polazak, promišljanje, donošenje odluke.

Zelena boja označava KRENI, slobodan prolaz.

Što bi se dogodilo da ne poštujemo ova pravila?, može biti jedno od pitanja na koja će nam učenici dati točne odgovore. Slijedi zaključak koji kaže da se pravila moramo pridržavati.

VJEŽBA BR. 2

U udžbenicima za 5. razred osnovne škole *Lugarić – Koharović* nalazi se tekst *Lijepa naša domovina* ulomak iz Matoševa putopisa. Tekst je namijenjen ovoj temi jer obiluje primjerima pisanja velikoga i maloga početnoga slova.

Polazište je tekst iz udžbenika na stranici 21. Prije početka valja pročitati pojašnjenje manje poznatih riječi kako bi se tekst u cijelosti razumio. Slijedi čitanje teksta. Nakon što je tekst pročitao, zamolit ćemo učenike da nam kažu što su uočili. Uočavaju se neke riječi pisane velikim, a neke malim početnim slovom. Pri traženju pojašnjenja dobit ćemo približno točne odgovore koji će glasiti da su velikim početnim slovom pisana imena krajeva, rijeka i drugih toponima i hidronima. Međutim, možemo li biti sigurni u točnost razlikovanja i znanja učenika po čemu su zaključili koji se nazivi i dijelovi naziva pišu velikim ili malim slovom.

Ovdje ćemo zastati i pojasniti razliku između imena i imenice te njihovo značenje. Pri ovoj vježbi možemo se ponovno poslužiti *Rječnikom hrvatskoga jezika*, pročitati i objasniti riječ *ime*, a potom ponoviti definiciju imenica koju jedanaestogodišnjaci znaju. Imenice označavaju riječi iste vrste, dok *ime* označava jedinstvenu vrijednost, posebnost. Isto se tako možemo poslužiti i definicijom *Sande Ham* koja, u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika*, kaže: „Imenice mogu biti opće i vlastite. Opća je imenica zajedničko ime za sva bića, predmete i pojave koje pripadaju istoj vrsti. Opće se imenice pišu malim početnim slovima. Vlastita imenica ime je za jedno određeno biće, predmet ili pojavu. Vlastite se imenice pišu velikim početnim slovom.“ Poslužit ćemo se i Hrvatskim pravopisom u kojem se jasno naznačuje što su imena, a što opće imenice, te tako razlučujemo značenje imena i značenje imenice. Sve što nosi ime, jest osobnost i piše se velikim početnim slovom, a ono što je opće, piše se malim početnim slovom.

Pri objašnjenju riječi *ime* dužni smo objasniti kako se služiti razlikovanjem i ocjenjivati značaj imena i imenice te vrijednosnu razliku koja je osnova za sve pojmove, pa tako i za pravilno pisanje velikoga i maloga početnoga slova. Zašto je početno slovo veliko? Odgovor će glasiti da je to zato što razlikujemo posebnu vrijednost ili pak zato što započetu misao treba istaknuti, odnosno predočiti polaznu točku kretanja misli. Radi jasnoće i zanimljivosti možemo učenicima objasniti riječ prezime; to je ime preuzeto od roditelja, isto tako posebno i osobno, ali označava pripadnost obitelji, istoimenoj zajednici ili

rodu. Od manje jasnih pravila ostaju nam još pisanje riječi iz počasti. Počast je javno odavanje priznanja i naglašavanje važnosti i veličine osobe.

Budući da smo razjasnili osnovne razlog pravilnoga pisanja, ova se vježba sastoji od analiziranja, riječ po riječ, u tekstu uz objašnjenje pravila. Učenici će naizmjenice čitati rečenicu po rečenicu i tumačiti zašto je koji pojam napisan velikim ili pak malim početnim slovom. To je vježba treniranja uočavanja, razlikovanja i umijeća primjene razlikovanoga.

VJEŽBA BR. 3

Sljedeću vježbu izvest ćemo tako da učenicima pripremimo obrazac pravila pisanja velikoga i maloga početnoga slova. Za ovakvu vježbu inspirativno djeluje model *umne karte* kojega spominju Dryden i Vos u Revoluciji u učenju. Umna karta onaj je oblik pamćenja najvažnijih stvari na način kako ga mozak najjednostavnije pamti, odnosno, logiku vrijednosti i zakonitosti.

Umna karta individualna je tehnika gotovo svakoga učenika i čovjeka. No, umna se karta u ovoj vježbi naziva obrascem (vidi prilog) za pisanje velikoga i maloga početnoga slova, a u službi je snalaženja u pravilima kada izgubimo kompas. Obrazac koji je u prilogu teksta i služi kao nastavni listić, može se uz malo domišljatosti izvesti na različite načine i u različitim bojama. Svrha mu je da učenik taj obrazac ima uza se, to jest, zalijepljen na korice bilježnice dok se potpuno ne ovlada i logički sortiraju vrijednosti i zakonitosti pisanja velikoga i maloga početnoga slova.

Svaki učenik treba dobiti po jedan obrazac za vježbu. Nastavnik se pri ovoj vježbi služi grafoskopom. Na grafoprozirnici ima isti obrazac, ali ispisan točnim primjerima koji se daju nakon njihova rješenja kao povratna točna informacija. S učenicima se počinje čitati pravilo po pravilo i tražiti da sami ispisuju primjere na prazne crte. Primjeri se zajednički usmeno provjeravaju. Ukoliko učenici nisu sigurni u svoje rješenje, uvijek mogu prepisati s grafoprozirnice točno navedene primjere. Vježba se zajednički izvodi do posljednjega pravila.

SINTEZA

Poslije analize približili smo se sintezi u kojoj trebamo ponoviti i utvrditi obrađeno gradivo. Ponovit ćemo razliku između imena i imenice, a potom provjerimo znanje nadzornim (kontrolnim) diktatom (vidi prilog 2.). Nakon što učenici napišu diktat koji je njihov samostalan rad, dobro je da se primijeni rad u paru, a učenici zamijene diktate i isprave ga jedan drugom. Vrlo je važno da učenici budu sigurni u ispravnost onoga što su napisali, a isto tako i u znanje drugoga, stoga nastavnik treba ponovno zajedno analizirati s učenicima rečenicu po rečenicu i njezinu točnost. Na kraju sata učenicima možemo podijeliti nekoliko ljepila da zalijepe svoje obrasce na korice bilježnice.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Sve ipak počinje u samom razumu. Razum uočava, razum razlikuje i zaključuje. Ovakvim se pristupom problemu učenici uče samostalno zapažati razlikovati, zaključivati, donositi stavove i zaključke na temelju promišljenoga. Takav model i pristup obradbi metodičke jedinice označavao bi sintagmu *učenja s razumijevanjem*. Na taj način možemo obraditi i druge sate hrvatskoga jezika, isto tako i drugih predmeta.

Da bi jedan dio gradiva bio i predodžbeno upamtljiv, sat se može izvesti u korelaciji s nastavom geografije, tako da se učenici prvo susretnu s geografskim pojmovima, a potom na satu hrvatskoga jezika i književnosti obrade pisanje velikoga i maloga početnoga slova. Izvedba ove metode može se ostvariti u jednom školskom satu.

LITERATURA

- Anić, Vladimir: Rječnik hrvatskoga jezika, Novi Liber, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
 Babić – Finka – Moguš: Hrvatski pravopis, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
 Dryden – Vos: Revolucija u učenju, Educa, Zagreb, 2001.
 Hrvatski enciklopedijski rječnik, Novi Liber, 2002.
 Glasser, William: Nastavnik u kvalitetnoj školi, Educa, Zagreb, 1999.
 Ham, Sanda: Školska gramatika hrvatskoga jezika, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
 Lugarić – Koharović: Hrvatski jezik 5, Profil, Zagreb, 2001.
 Težak, Stjepko: Priručnik za nastavnike uz Moj Hrvatski 5, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
 Težak, Stjepko: Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1., Školska knjiga, Zagreb, 1996.

SUMMARY

Capitalization rules are usually learnt by heart. Are rules really meant to be learned by heart or are they helping us to observe, differentiate and make conclusions in order to understand their purpose. In a class on capitalization we will try to identify the rules by careful observation and in that way learn to use them in practice. The acquisition of capitalization rules is a prerequisite for accurate writing.

PRILOG BR. 1

1. Vlastita imena pišu se velikim početnim slovom

IMENA _____
 PREZIMENA _____
 NADIMCI _____
 NASELJENA MJESTA _____
 DRŽAVE _____
 KONTINENTI _____
 NEBESKA TIJELA _____
 ULICE _____
 NASELJA _____
 TRGOVI _____
 ŽUPANIJE _____
 ZEMLJOPISNI POJMOVI (polja, nizine, vode, planine, krajevi) _____

USTANOVE _____
PODUZEĆA _____
UDRUGE _____
KNJIGE _____
FILMOVI _____
NOVINE _____
BLAGDANI _____

2. Višečlana se vlastita imena pišu:
 - a) svaka riječ velikim početnim slovom, osim veznika i prijedloga _____
 - b) samo prva riječ velikim početnim slovom, ostale malim ako same nisu vlastito ime _____
3. Pisanje kratica višečlanih vlastitih imena:
 - a) inicijali ustanova pišu se bez točke velikim početnim slovom _____
 - b) inicijali ljudi pišu se s točkom i velikim početnim slovom _____
4. Velikim početnim slovom pišemo prvu riječ u rečenici:

5. Riječi iz počasti pišemo velikim početnim slovom:

6. Pisanje posvojnih pridjeva:
 - a) pridjevi od vlastitih imena koji završavaju na –ski, –čki, –ški pišu se malim početnim slovom _____
 - b) pridjevi od vlastitih imena koji završavaju na -ev, -ov, -in pišu se velikim početnim slovom _____
7. Ako je posvojni pridjev na –ski, –čki, –ški vlastito ime piše se velikim početnim slovom _____

PRILOG BR. 2

bilo je hladno jesensko jutro. prijatelji su me čekali ispred zgrade na sjenjaku kako bismo zajedno krenuli do autobusa. hodali smo vukovarskom ulicom kako bismo si kupili topla jutarnja peciva i pripremali se za predstojeće putovanje. autobus nas je čekao na zrinjvcu. ubrzo smo se ukrkali i krenuli put zagreba. krajnje odredište bio je zagrebački velesajam gdje smo trebali obići sajam knjiga interliber. nakon zanimljivog obilaska sajma i uspješne kupovine različitih naslova knjiga otputili smo se avenijom vukovar do prve tramvajske stanice i odvezli se do trga bana jelačića - krenuli smo radićevom ulicom i stigli do krvavoga mosta koji nam je poznat iz zagorkinih romana. krvavim mostom spustili smo se u tkalčićevu ulicu i krenuli prema markovu trgu. na markovu trgu vidjeli smo hrvatski sabor i neke poznate ljude. kako je bilo vrlo hladno toga dana, odlučili smo se spustiti uspinjačom u ilicu i sjesti u slastičarnicu vincek da se malo utoplimo i zasladimo ukusnim zagrebačkim kolačima.